

Gebiedsvisie Herman Moerkerkpark

Inleiding

Op steenworpafstand van de Markt, verscholen midden in het centrum van 's-Hertogenbosch, bevinden zich bijzondere metselwerk restanten van de eerste stadsommuring uit de 13de eeuw. Het betreft de noordelijke toren van een waterpoort, waardoor het water van de Dommel en de Aa in de stad werd geleid. Later werd deze stroom, die als binnenhaven dienst deed, onderdeel van het netwerk van de Binnendieze en "Marktstroom" genoemd.

De plek is betekenisvol in het dwaalgebied parallel aan de Hinthamerstraat en voor de historie van de stad. De historie is beleefbaar vanwege de restanten van de waterpoort en de aangrenzende Regentenkamer en oude apotheek, die deel hebben uitgemaakt van het middeleeuwse Groot-Ziekengasthuis. De inmiddels gestarte herontwikkeling van het Gasthuiskwartier biedt kansen voor een significante verbetering van het verblijfsgebied rond de waterpoort, als overgang van de oude stad naar de nieuwe functie-invulling en nieuwbouw op het voormalige ziekenhuisterrein.

Figuur 1 Luchtfotoplangebied2020

In 2009 is door de gemeenteraad besloten om de restanten van de 13de-eeuwse waterpoort (beter) zichtbaar en erfahrbaar te maken. De metselwerkrestanten zijn niet omvangrijk en in een matige staat. Om de restanten en deze bijzondere plek te duiden, is besloten om een deel van de aansluitende 13de-eeuwse stadsmuur te reconstrueren.

Doelstelling

Om het draagvlak voor het raadsbesluit uit 2009 te vergroten richten we ons op een verbreding van de planbasis. Het initiatief krijgt meer betekenis als muurrestauratie en -reconstructie wordt verbonden aan aansluitende terreininrichting met het Gasthuiskwartier en het openleggen van een stuk Binnendieze. Ook versterken we het historische besef van de eerste stadsommuring door een architectonische verbeelding van de ooit omvangrijke waterpoorttoren.

Daarmee realiseren we een nieuwe aantrekkelijke verblijfsplek, die een belangrijke verbindende, educatieve en recreatieve functie kan vervullen in de historische binnenstad. Om de nu urgente restauratiestart te kunnen maken is het noodzakelijk het plan te faseren, waarbij de 1e fase gericht is op de resultaatsverplichting uit de begroting 2009 en de parkachtige inrichting aan de zijde van het Herman Moerkerkplein. Daarmee verandert een rommelig 'achterkantengebied' in een groene entree

van het Gasthuiskwartier. Bij de 2^e fase leggen we een deel Binnendieze ten westen van de Regentenkamer open en verbinden de openbare ruimte met het Gasthuiskwartier. Deze gebiedsvisie geeft inzicht in de *genius loci* en onderbouwt de te maken ontwerpkeuzes vanuit de gezamenlijke vakgebieden landschapsonwerp, architectuur & stedenbouw, archeologie & bouwhistorie en restauratietechniek.

Gebiedsanalyse

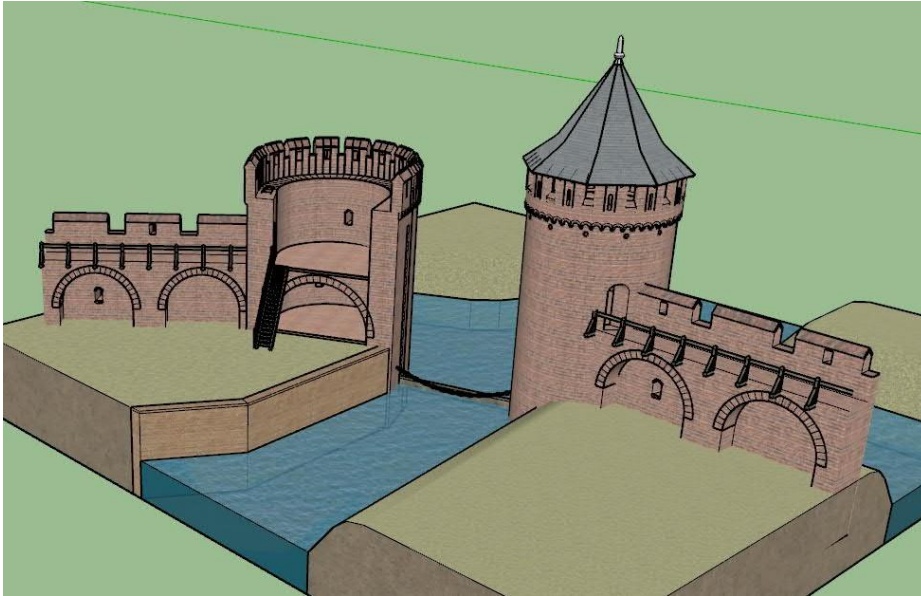
Historische achtergrond

De Waterpoort aan het Herman Moerkerkplein was oorspronkelijk een onderdeel van de eerste ommuring van de stad. Deze stadsmuur werd in het begin van de dertiende eeuw gebouwd op een zandhoogte nabij de samenvloeiing van de Dommel en de Aa, waar zich al enkele wegen bevonden die de dorpen Vught, Orthen en Hintham met elkaar verbonden. De muur, die niet veel meer dan de huidige Markt en omgeving omsloot, werd bij de hoofdwegen voorzien van drie landpoorten en bij de waterwegen van twee waterpoorten. Via deze waterpoorten werd het water van de natuurlijke stromen van de Aa en de Dommel aan de zuidoostzijde de stad in- en aan de noordzijde uitgeleid. De stroom die door de ommuurde stad werd geleid, deed in de oudste periode dienst als stadshaven. De zuidoostelijke waterpoort (ter plaatse van het huidige Herman Moerkerkplein) bestond in de 13de eeuw uit twee torens, waartussen het mogelijk was om de stroom voor scheepvaart af te kunnen sluiten. De nog bestaande noordelijke toren heeft een hoefijzervormige plattegrond; de zuidelijke toren, vermoedelijk iets ouder, had een ronde plattegrond. De Diezetak die door de stad werd geleid werd later de "Marktstroom" genoemd; de tak die als stadsgracht langs de stad liep, de "Grote Stroom".

Figuur2 Projectgebiedkadastralekaart 1823

Na de voltooiing van een veel ruimere stadsmuur in de veertiende eeuw, worden grote delen van de overbodig geworden eerste ommuring gesloopt. Enkele muurdelen, poorten en torens bleven gespaard en werden benut als bouwmuur of herbestemd. Zo ook de beide torens van de Waterpoort.

Figuur 3 Waterpoort vanuit stadszijde gezien; impressie, o.b.v. historische bronnen

In het lager gelegen gebied aan de noordoostzijde van de stad werden binnen de nieuwe stadsmuur diverse kloosters en gasthuizen gesticht. Direct grenzend aan de waterpoort bevond zich vanaf het einde van de 15de eeuw het gebouwencomplex van het Groot-Ziekengasthuis. Dit bestond uit een poortgebouw met brug aan de Gasthuisstraat, een binnenplein waaraan de kapel en de ziekenzaal waren gelegen en aan de zuidzijde daarvan langs de Binnendieze een aantal dienstgebouwen waarin onder meer een bakkerij, een apotheek en de bestuurskamer, de zogenaamde Regentenkamer waren opgenomen. Deze nog steeds bestaande Regentenkamer is deels over de Grootte Stroom gebouwd en grenst op enkele meters aan de noordelijke toren van de waterpoort.

Ten noordwesten van het Gasthuisterrein bevond zich de Tolbrugstraat, waarlangs zich vanaf de middeleeuwen een levendig woongebied ontwikkelde. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de wijk vervallen tot een armoedige, bouwvallige volksbuurt. Direct na de Tweede Wereldoorlog werd het gebied "gesaneerd", geheel gesloopt ten behoeve van een grootschalige herontwikkeling van onder meer het ziekenhuis. Het historische stratenpatroon verdween en de twee Binnendiezetakken die de wijk doorsneden werden tot aan de waterpoort gedempt. Grenzend aan de waterpoort werd een enorm parkeerplein aangelegd, het Burgemeester Loeffplein. Het nieuwe plein kreeg aan de westzijde een nieuwe wand, met onder andere een hotel en een warenhuis. Deze bebouwing sneed de historische loop van de Marktstroom bruto af. In de jaren zeventig werd het grootste deel van het Loeffplein bebouwd met de nog steeds bestaande parkeergarage en nog later met een winkelgebouw aan het verkleinde plein.

Figuur 4 De forse toren van de waterpoort vóór de demping van de Marktstroom

Ten zuiden van de waterpoort bleef de kleinschalige middeleeuwse verkaveling tussen de Hinthamerstraat en de Binnendieze intact. Wel werd in 1910 aan het einde van het Rozemarijnstraatje de ronde, zuidelijke toren van de waterpoort gesloopt om plaats te maken voor het poortgebouw over de Waterstraat. De tuin tussen de Regentenkamer en de parkeergarage bleef steeds onbebouwd en als een groene ontoegankelijke oase bestaan. Ook de historische tuinmuur, een laatste restant van de historische verkaveling, heeft al het saneringsgeweld doorstaan. Na de demping van de Marktstroom in de jaren zestig van de vorige eeuw werd op de voormalige kademuur een nieuwe tuinmuur opgetrokken, die recent weer is verwijderd.

De recente sloop van de moderne onderdelen van het ziekenhuis biedt ruimte voor de in gang gezette planontwikkeling van het Gasthuiskwartier, het gebied grenzend aan het Herman Moerkerkpark en de waterpoort.

Stedenbouw + openbare ruimte van het direct omliggende plangebied

Het gebied rond de resten van de waterpoort vormt een boeiende schakel tussen de historische, fijnkorrelige bebouwing langs de Hinthamerstraat en de Markt, en de grootschalige en deels monumentale bebouwing van het voormalige ziekenhuis en het Tolbrugkwartier. Nog steeds is een deel van de historie zichtbaar en herleidbaar. De 13de eeuwse waterpoort is het oudste relict, maar ook de 15de eeuwse regentenkamer, de 18de eeuwse brug met de toegangspoort naar het Gasthuis. Uit de vroege 20^e eeuw dateren het poortgebouw aan de Waterstraat, het kloostergebouw met de kapel van het GZG, mortuarium. Uit de late 20^e eeuw dateren het grote warenhuis en de Tolrugarage. Dit levert een divers beeld op niet alleen qua tijdvak van realisatie, maar ook qua schaal en architectonische kwaliteit. Het Herman Moerkerkplein positioneert zich zeer bescheiden binnen het geweld van ofwel grootschalige elementen of prachtige historische architectuur.

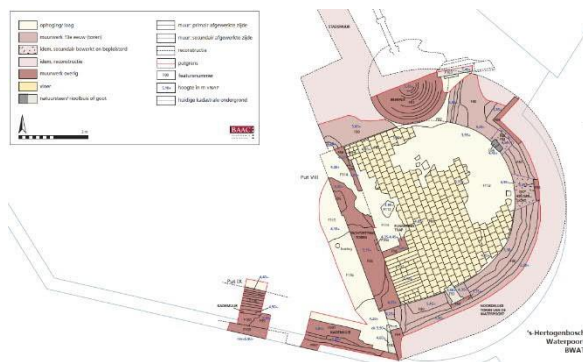
Het plangebied van het Herman Moerkerkpark ligt op de overgang van de grotere stadsvernieuwingsingrepen en het fijnmazige stedelijk weefsel parallel aan de Hinthamerstraat. Het ligt aan de Binnendieze, de regentenkamer die onderdeel is van het Gasthuisterrein, en de smalle straatjes tussen de Markt en het Herman Moerkerkpark. De parkeergarage Q-park Tolbrug ligt tegenover het huidige plein en via het verlengde van het Burgemeester Loeffplein is het plein benaderbaar langs de grootschalige, architectonisch povere complexen. Het parkje ligt vanaf deze route verscholen en de historische kwaliteit is nauwelijks zichtbaar op dit moment. De omgeving is dus zeer heterogeen, zowel wat betreft functies als ook verschijningsvorm. Smalle verkaveling met kleinschalige huizen grenzen aan grotere gebouwen zoals de parkeergarage, achterzijden van huizen wisselen af met voorzijden. Het parkje heeft in zichzelf een intiem, besloten karakter, mede doordat er weinig auto's komen, maar mist op verschillende plekken architectonische kwaliteit en zichtbaarheid.

Wel is het een groene plek in een verder behoorlijk verhard stedelijk weefsel. Daarmee biedt het samen met de Binnendieze, die nu nog nauwelijks ervaarbaar is aan de westkant van het plangebied, de kans om het gebied aantrekkelijker te maken en ook klimaatbestendig als plek om hittestress tegen te gaan.

Beschrijving van de huidige situatie van het plangebied

Het gebied dat we het Herman Moerkerkpark gaan noemen wordt enerzijds begrensd door de historische bebouwing van het voormalige Grootziekgasthuis en anderzijds door brutale nieuwbouw uit het einde van de twintigste eeuw. Aan de overzijde van de gedempte Marktstroom zijn de rommelige achtererven van de huizen langs de Hinthamerstraat zichtbaar.

De halfronde muur van de noordelijke poorttoren valt weliswaar in het oog, maar is door de negentiende-eeuwse metselwerkreparaties nauwelijks herkenbaar als een relict uit de 13de eeuw.

Figuur 5 Archeologisch onderzoek 2019

Figuur 6 Archeologisch onderzoek 2019, schoonwerk 13e eeuwse metselwerkschil

Aan de binnenzijde is de muur geheel afgekloven en gepleisterd. Door middel van een archeologisch onderzoek is de oorspronkelijke binnenronning en dikte van de torenmuur blootgelegd en tijdelijk zichtbaar geworden. Het tracé van de aansluitende stadsmuur is in de tuin opgegraven, maar is boven de grond nergens zichtbaar.

De tuinmuur is gesitueerd op de middeleeuwse kavelgrens en is het laatste relict van de middeleeuwse verkaveling in het gehele Gasthuiskwartier. Ondanks reparaties heeft de tuinmuur nog een tamelijk homogeen karakter. In de muur is een 17de-eeuwse gevelsteen opgenomen. De kademuur langs de Marktstroom werd na de demping verhoogd, maar deze recente muur is inmiddels weer verwijderd.

De loop van de gedempte Marktstroom, abrupt afgesneden door het gebouw van C&A, is nog wel rudimentair aanwezig, maar nauwelijks meer af te lezen of te begrijpen. De huidige trappen en steiger ter plaatse van de afdamming van de stroom maken niet duidelijk dat het water hier een, historisch gezien belangwekkend, vervolg heeft gehad. Rond de laatste eeuwwisseling is een deel van de zuidelijke toren in de bestrating weergegeven en deels opgemetseld. In de bestrating werd de plaats van het valhek, dat kon worden neergelaten om de poort voor scheepvaart te sluiten, gemarkeerd door een messing strip.

Samenvattende waardenstelling

Het Herman Moerkerkplein en de omliggende bebouwing vormen een te koesteren, cruciale plek voor historie van de stad en de beleving ervan. Als laatste restant van de middeleeuwse verkaveling heeft de tuin met historische ommuring als groene plek in de stad niet alleen grote historische waarde, maar vertegenwoordigt het ook stedenbouwkundige waarden. Eveneens van grote stedenbouwkundige waarde is het bewaard gebleven, nu doodlopende deel van de Binnendieze met de overkluizing ter plaatse van de Regentenkamer, de kleinschalige bebouwing van het voormalige Groot-Ziekgasthuis en de aangrenzende resten van de waterpoort. Hier komen archeologie en (bouw)historie samen in de vorm van belangwekkende relictten uit de vroegste stadsgeschiedenis. De plek kan de historie duiden van een vrijwel onzichtbaar geworden, maar zeer belangwekkende episode van de stadsontwikkeling van 's-Hertogenbosch.

Sterkten & zwaktes en kansen & bedreigingen

Het huidige Herman Moerkerkplein is een plek zonder uitgesproken karakter. De potentie om van deze restructuur in de stad een bijzondere en geliefde plek te maken is groot. Het kleine plein kan uitgroeien tot een aantrekkelijk parkje met grote verblijfskwaliteit. Er zijn veel kansen die kunnen leiden tot een zeer bijzonder stukje stad:

- Het pleintje ligt zeer centraal, op enkele minuten loopafstand van de Grote Markt.
- Het pleintje grenst direct aan het in herontwikkeling zijnde Gasthuiskwartier. Het kan de historische stadskern met het nieuw ingerichte kwartier verbinden en een nieuwe functie faciliteren, die de levendigheid van de plek vergroot.
- De aanwezigheid van de Binnendieze zorgt voor extra kwaliteit. Door een nieuwe architectonisch verbeelding van de toren wordt de locatie ook vanuit onder andere de Gasthuispoort veel nadrukkelijker zichtbaar en beleefbaar. Dit komt de historische gelaagdheid ten goede.
- Het hart van het park nabij de grote plataan is een klein uitzichtpunt op zich, met uitzicht op de Regentenkamer, de Binnendieze en de historische bebouwing rondom het plein en aan de overkant van de Dieze.

Figuur 7 Uitzicht op de Regentenkamer; nu nog een privétuin zonder ruimtelijke kwaliteit

- De tuin van de Regentenkamer kan worden getransformeerd van een privé tuin naar een openbaar park.
- Het park heeft een intiem en rustig karakter, waardoor het kan uitgroeien tot een geliefde verblijfsplek, vergelijkbaar met de Mariënburch- en Jeroen Bosch tuin.
- De historische context is uniek. Het Herman Moerkerkplein is vrijwel de enige plek in 's-Hertogenbosch waar in de openbare ruimte restanten van de eerste stadsmuur uit de 13de eeuw zichtbaar zijn. Door de historie ervaarbaar te maken kan een magische plek ontstaan waar de lagen van de geschiedenis met het weefsel van de huidige stad overlappen.
- Het Herman Moerkerkpark kan een groene oase binnen het centrum worden. Naast de grote verblijfskwaliteit hiervan kan dit zorgen voor vermindering van hittestress in de zomer en bijdragen aan de milieudoelstellingen van de gemeente 's-Hertogenbosch.
- Het plein ligt goed op de zon, wat de verblijfskwaliteit ten goede komt.
- Het fonteintje met het beeld van Dieske vormt nu al een bezienswaardigheid en wordt frequent bezocht door toeristen.

Er zijn ook risico's bij de transformatie van het pleintje naar een parkje:

- Door het intieme karakter van het plein, en het feit dat het (nog) niet aan een levendige looproute door het centrum ligt, kan het zich tot hangplek ontwikkelen. De samenloop met actuele bouwinitiatieven en aanleg aantrekkelijke openbare ruimte in het Gasthuiskwartier zal echter een stimulans kunnen vormen voor de sociale veiligheid in het plangebied.
- De historische gelaagdheid van de plek zal op een evenwichtige, abstracte manier vorm gegeven moeten worden, ruimte overlatend aan verbeelding. Een al te directe of te letterlijke uitwerking wordt snel kitsch.
- De materialisering en de functionaliteit moeten in overeenstemming zijn met de uitgangspunten ten aanzien van onderhoud en beheer.

Figuur 8 Oude perceelmuur, restant van kleinschalige middeleeuwse verkaveling

Gebiedsvisie

Introductie planteam erfgoedprojecten

Op basis van de succesvolle werkwijze bij het project vestingwerken gedurende de periode 1999-2015 werkt een interdisciplinair samengesteld planteam erfgoedprojecten, in opdracht van de directie stadsontwikkeling, aan ontwikkelingsinitiatieven in de openbare ruimte. Deze vinden vaak hun aanleiding in vergeten historische relictten. Het planteam bestaat uit ambtelijke betrokken landschapsontwerpers, stedenbouwers, archeologen, bouwhistorici, civiel technici en restauratiespecialisten. Dit team wordt zo nodig aangevuld met externe landschapsontwerpers en architecten.

Een intiem park met historische relictten

We stellen voor om het Herman Moerkerkplein te transformeren tot een intiem park met een grote verblijfskwaliteit. Het zichtbaar maken van de bijzondere geschiedenis levert een extra dimensie op en een aanleiding om het plein te verbijzonderen. Doel is het creëren van een fijne, groene parkachtige plek waarin bezoekers de geschiedenis van deze plek kunnen ervaren en uitgenodigd worden om te verblijven en te ontspannen. Een eventuele horecafunctie in de Regentenkamer zou de beleving en het gebruik van het parkje nog kunnen versterken. Het is een van de toegangen tot het nieuwe Gasthuiskwartier vanaf de Markt en de Hinthamerstraat. Het Herman Moerkerkpark wordt zo onderdeel van het

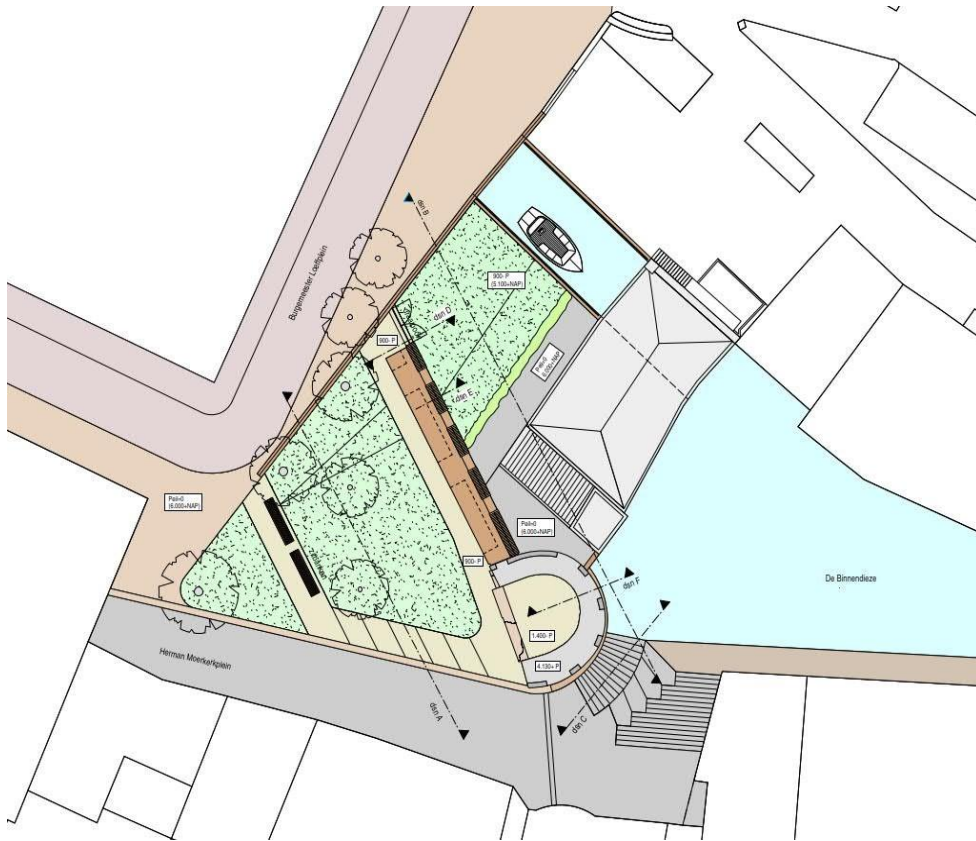
Figuur 9 Projectlocatie met aansluitend zwerfgebied Gasthuiskwartier,

Gasthuiskwartier en ontwikkelt zich tot een groene oase in de binnenstad. Het vergroenen van het Herman Moerkerkpark past bij de klimaatambities van de stad.

Hoe wordt de historische context zichtbaar gemaakt in de huidige omgeving?

Om bezoekers te verleiden de historische situatie te visualiseren wordt gebruikt gemaakt van drie elementen:

- het te reconstrueren deel van de 13de-eeuwse stadsmuur;
- het beeldende deel dat de ruïne van de waterpoort met de stadsmuur verbindt. Dit deel is de missende schakel, die tegelijkertijd de fantasie moet prikkelen om de historische context als geheel te ervaren
- het te conserveren deel van de 13de-eeuwse ruïne van de waterpoort;

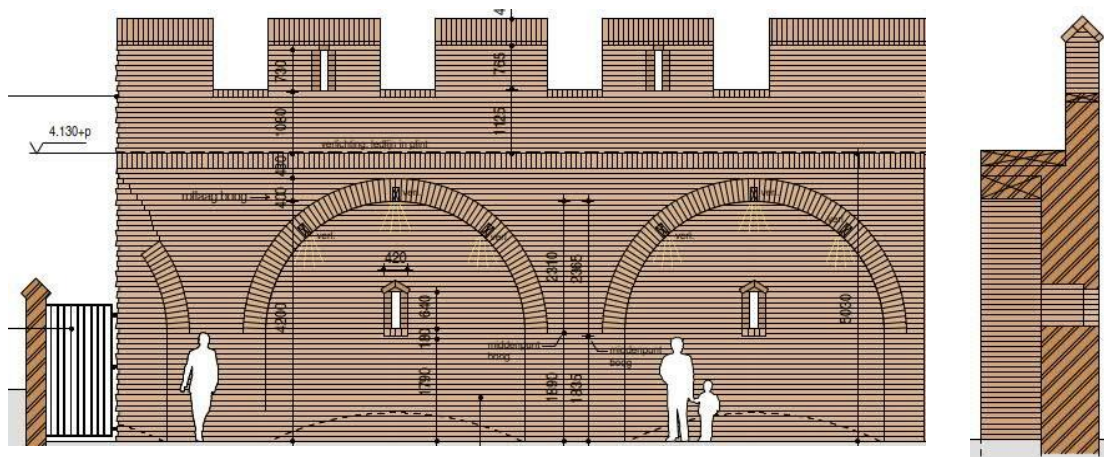

Figuur 10 De drie elementen, opgenomen in het Inrichtingsplan Fase 1 en Fase 2 (openlegging Grote Stroom)

Het te reconstrueren deel van de 13de-eeuwse stadsmuur

Het muurherstel sluit aan op de bestaande authentieke restanten van de noordelijke toren van de waterpoort. Het herstel omvat het op metselen van de voormalige muur in zijn oorspronkelijke vorm en hoogte. De bouwhistorici van Erfgoed hebben hier bronnenonderzoek naar gedaan en hebben de verschijningsvorm met maatvoering kunnen analyseren. Deze muur bestaat uit een gekanteelde schildmuur met weergang op spaarbogen, gefundeerd op poeren en grondbogen. Het aan te helen muursegment, omvattend 2 á 3 traveeën en zal een maximale lengte kunnen krijgen van ca. 14,50 m. Een belangrijk te behouden inrichtingselement vormt de historische tuinmuur, die een van de weinige verwijzingen vormt naar de middeleeuwse verkaveling van dit gebied.

Het aanhelen van de stadsmuur op de ronde toren heeft tot doel om een historisch betrouwbaar beeld van de stadsversterking te laten zien, zoals deze vanaf het begin van de 13e eeuw tot omstreeks het jaar 1300 gefunctioneerd heeft. Behalve een cultuurhistorische – educatieve- functie zal de locatie ook het decor kunnen vormen voor kleinschalige culturele activiteiten. Hierbij moet echter het bestaande ingetogen karakter van de plek niet uit het oog worden verloren.

Figuur 11 Weergave muurreconstructie o.b.v. bouwhistorisch onderzoek afdeling erfgoed (tekening H van Heeswijk)

Het beeldende deel – de schaduw van de waterpoort

Dit deel zal een ruimtelijke indruk geven van de oorspronkelijke omvang van de waterpoorttoren en de verbinding van de toren met de stadsmuur. Het moet een impressie geven van de maat en schaal van de destijds indrukwekkende waterpoort. Bezoekers kunnen hiermee de contouren van het imponerende verdedigingsbouwwerk en de waterpoort ervaren.

Het planteam stelt een fragiele constructie voor waarmee op een luchtige en transparante manier een impressie van de machtige waterpoort wordt gesuggereerd. Er wordt gespeeld met de vorm van de waterpoort en de omkering van massa. Waar de “echte” waterpoort ooit machtig en massief was, is de voorgestelde constructie licht en transparant, een schaduw van de waterpoort. Een subtiele constructie die ondanks de transparantie erin slaagt om een beeld van de waterpoort op te roepen. Als materiaal hiervoor is metaal gekozen. De stalen lamellen roepen een beeld op van de waarschijnlijke hoogte van de oorspronkelijke waterpoort en blijven tegelijkertijd transparant waardoor de “nieuwe” toren geen concurrentie aangaat met de regentenkamer. Door de luchtige constructie worden de waterpoort en de regentenkamer als het ware goede buren, die elkaar functioneel en stedenbouwkundig ondersteunen.

De nieuwe verbeelding van de waterpoort maakt verbinding met de gereconstrueerde stadsmuur en het restauratiedeel waardoor er één geheel ontstaat. Om de eenheid te versterken wordt voorgesteld om de nieuwe constructie in kleur af te stemmen op het bestaande en nieuwe metselwerk. Een aardse tint, zoals een donkere brons-kleur, zou goed bij het metselwerk aansluiten. Dit is een trendbreuk met de toepassing van cortenstaal, dat bij de vele vestingwerkenprojecten werd ingezet ter benadrukking van een niet-historische toevoeging.

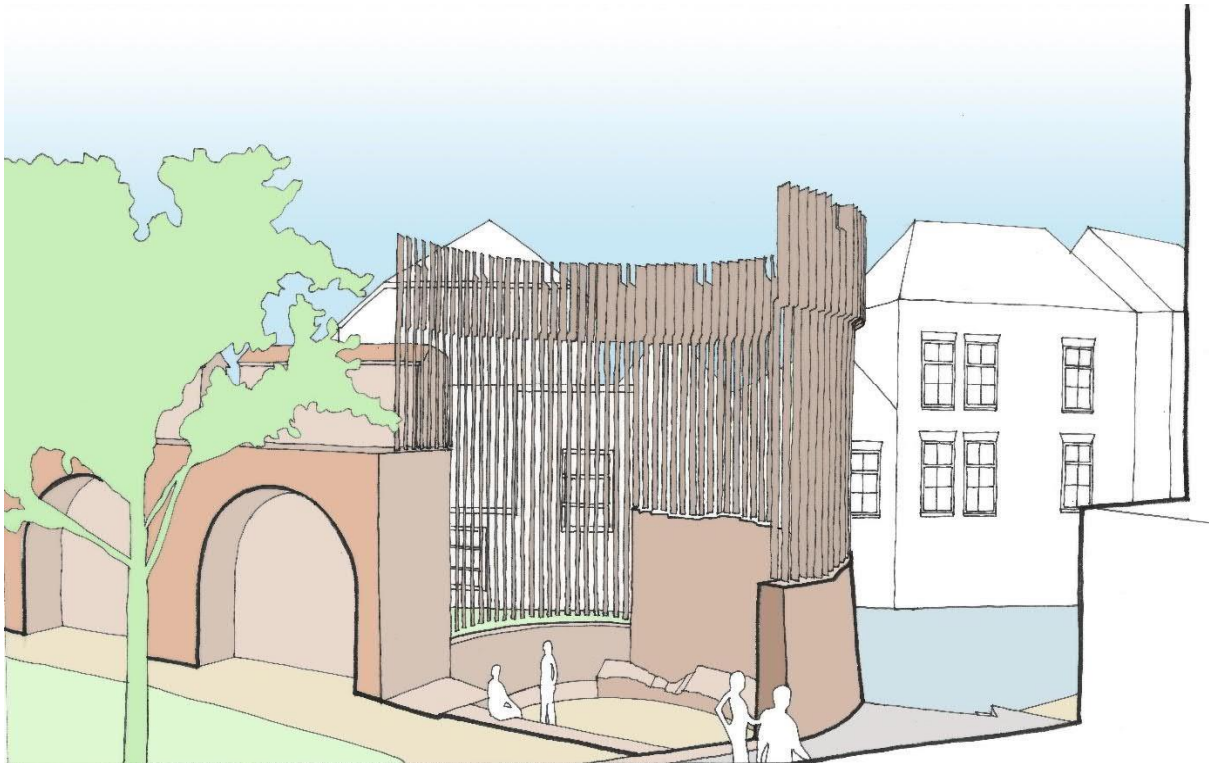
Figuur 12 Vogelvluhtperspectiefplangebied, met in het midden de muurreconstructie en aansluitend de verbeelding van de waterpoortoren op de te conserveren 13^e-eeuwse restanten..

Het verbeeldende deel in detail

In de nieuwe constructie vormen metalen lamellen de contour van de waterpoort. Door de lamellen op weloverwogen afstand van elkaar te plaatsen ontstaat transparantie en zijn doorzichten mogelijk. Deze transparantie doet recht aan de kleinschalige plek.

Op een abstracte manier zijn details toegevoegd aan de lamellen. Zo zijn bijvoorbeeld de kantelen herkenbaar aan de inkepingen in de lamellen. De rondbogen worden zichtbaar gemaakt door alternerende koppelstukken die de lamellen met elkaar verbinden en door de verspringende vorm die de impressie van een rondboog oproept. Ook de weergang kan op een vergelijkbare manier subtiel in beeld gebracht worden.

De lamellen zijn doorgetrokken tot vlak boven e rafelige rand van het originele metselwerk van de poortoren waardoor men begrijpt dat de lamellen de voortzetting zijn van het metselwerk en dus de voortzetting van de vorm van de toren.

Figuur 13 Het beeldende deel, een verwijzing naar de ooit massieve toren

Stedenbouwkundige inpassing

Om de poort goed te verankeren in het huidige stedelijke weefsel is een analyse gemaakt van de omgeving van de waterpoort. Alle toegangsroutes en zichtlijnen zijn bestudeerd. Afhankelijk van de zichtlijnen zijn sommige delen van de lamellen opengezet of juist dichtgezet. Het kleinschalige oude weefsel van de stad aan de marktzijde en het in ontwikkeling zijnde zwerfgebied in het Gasthuiskwartier komen bij het Herman Moerkerkplein en de Gasthuispoort bij elkaar. Beide elementen accentueren ook de plek waar de Grootte Stroom en de Marktstroom splitsten. De grotere waterruimte krijgt straks meer betekenis door de herbestemming van de Regentenkamer en de verbeelding van de waterpoort, wat het tot een bijzondere stedelijke ruimte maakt binnen. Door de hoogte en de transparantie van de toren, wordt het geen massief element maar een subtiel verankering binnen de grote variatie in de omgeving. Door enerzijds beslotenheid vanuit verschillende richtingen te versterken en anderzijds transparantie te benadrukken ontstaat altijd een verrassing, waardoor het bewegen in het fijnmazige netwerk van dit deel van de binnenstad nog een extra dimensie krijgt.

Zicht vanuit Rozemarijnstraatje:

Het Rozemarijnstraatje is de verbinding tussen de Markt en het Herman Moerkerkplein. Dit smalle straatje heeft zicht op de poort. Hier zijn de lamellen opengewerkt om inkijk in de toren te geven en zicht op de achtergelegen regentenkamer.

Zicht vanuit het Burgermeester Loeffplein:

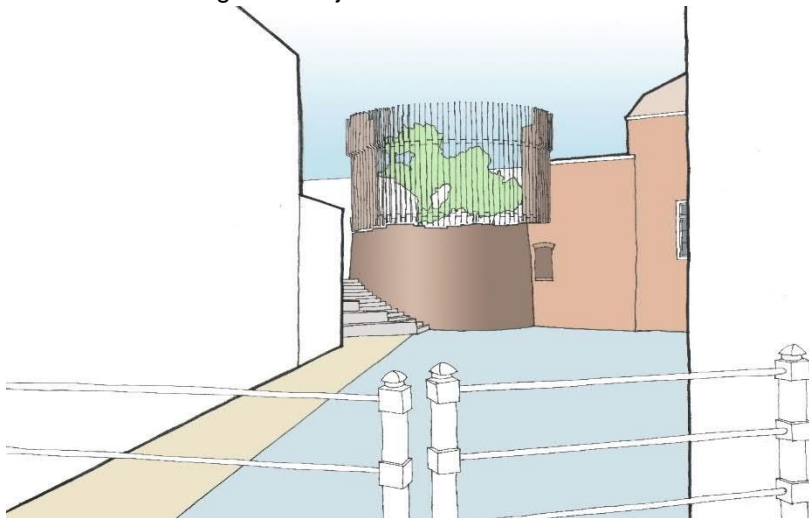
Het zicht vanaf het Burgermeester Loeffplein op de verhoogde toren is heel verrassend. Doordat de toren behoorlijk hoog is, verkort deze visueel de lange lijn vanaf het eigenlijke Loeffplein. Het pleintje en de toren openen zich naar de straat. Er is een directe zichtlijn op het nieuwe park met het nieuwe deel van de waterpoort, de reconstructie en de ruïne. In het midden van de zichtlijn staan de lamellen open, aan de randen van de poort zijn de lamellen dichtgezet om de ronding van de poort te benadrukken.

Figuur 14 Zicht op Herman Moerkerkpark vanuit het Loeffplein

Zicht vanaf de brug Gasthuisstraat:

De Gasthuisstraat wordt een belangrijke route tussen het historische centrum en het nieuwe Gasthuiskwarier. Vanaf de brug is er mooi zicht op de waterpoort. Om een dieptewerking te creëren zijn de lamellen aan de voorzijde van de waterpoort opengezet zodat men in de poort kan kijken en de grote plataan in de tweede lijn ziet. De lamellen aan de achterzijde zijn juist overlappend geplaatst waardoor dit deel gesloten lijkt.

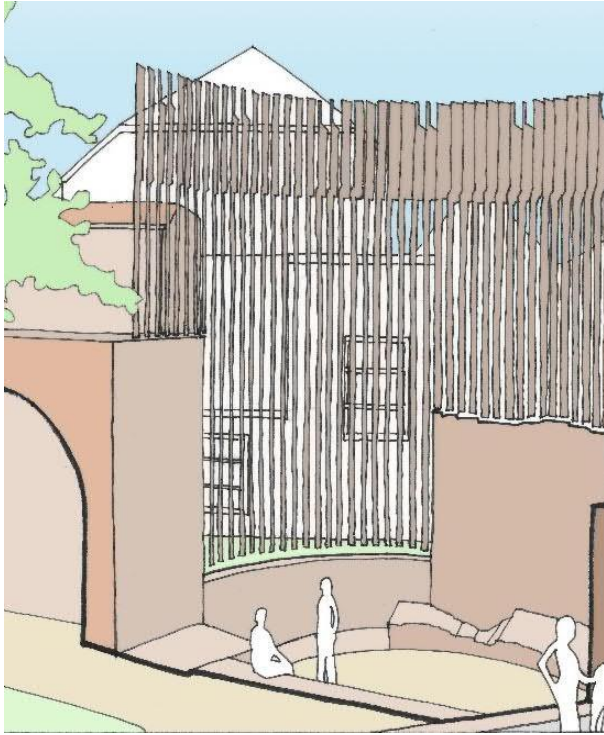

Figuur 15 Zicht vanuit de Gasthuisstraat

Zicht van het Herman Moerkerkpark naar de regentenkamer:

Vanuit het Herman Moerkerkpark is doorzicht naar de regentenkamer gewenst. Daarom zijn de lamellen op deze plek opengezet.

Door de speelse benadering van open en dichte lamellen ontstaat een steeds veranderlijk beeld van de waterpoort. Ook het spel van de schaduw zal een spannend en veranderlijk beeld rondom het park opleveren.

Figuur 16 Doorzicht naar de Regentkamer door gerichte plaatsing lamellen

Bij de functie van een waterpoort hoort ook het verhaal over het water zelf. De plek van het valhek dat de toegang tot de stad bewaakte wordt in de bestrating aangegeven. De Marktstroom zelf krijgt een herkenbare bestrating die afwijkt van de omringende bestrating. Hierdoor kunnen bezoekers de plek beter duiden.

Een deel van de voormalige tuin van de Regentkamer is ommuurd met een monumentale tuinmuur die de oude historische verkaveling laat zien. In het ontwerp wordt de tuinmuur hersteld en maakt deze deel uit van de begrenzing van het park.

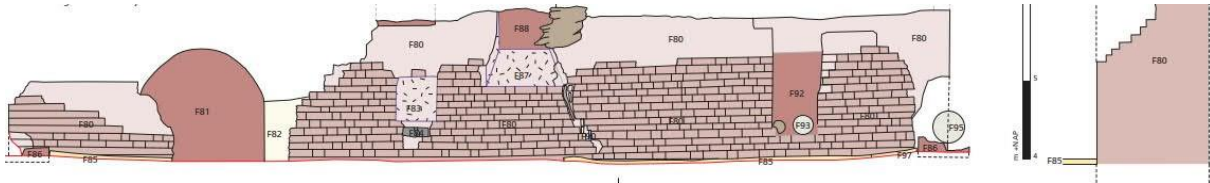
Visie op de 13de-eeuwse stadsmuur binnen het ontwerp; conservering door bevroren verval

Nu bestaat er een groot verschil tussen de binnen- en buitenzijde van de waterpoorttoren. De toren heeft door de vele herstellingen aan de buitenzijde een 19de-eeuwse uitstraling. De binnenzijde, 13de-eeuws, toont de afbrokkeling en het verval van tientallen jaren.

Uitgangspunt is dat de buitenzijde van de toren zijn huidige, grotendeels 19de-eeuwse karakter blijft behouden. In de twintigste eeuw heeft een vrij harde restauratie plaats gevonden met een detonerende machinaal vervaardigde baksteen. Indien mogelijk, afhankelijk van de beschikbare financiële middelen, wordt deze machinale baksteen vervangen door een meer passende handvormsteen.

Aan de binnenzijde heeft de muur een ruïne-achtige uitstraling. Het aanvankelijke idee om hier het muurwerk te restaureren en opnieuw op te trekken is verlaten. De voornaamste reden hiervoor is dat aangrenzend al een gedeelte van de stadsmuur gereconstrueerd gaat worden. De binnenzijde van de toren zou hierbij teveel op de gereconstrueerde muur gaan lijken. Er is dus bewust voor gekozen om de ruïne-achtige muur te behouden en dit als een “bevroren verval” te tonen.

Om meer oorspronkelijk muurwerk te kunnen tonen is archeologisch onderzoek verricht, waarbij de oorspronkelijke binnenzijde van de toren is aangetroffen. Het is de bedoeling dit weer zichtbaar te maken. Hiertoe zal het maaiveld zodanig worden verdiept, dat 30 tot 40 cm van het oorspronkelijke metselwerk van de toren weer zichtbaar zal zijn. Dit geeft een mooi beeld van het oorspronkelijke massieve karakter van de torenmuur.

Figuur 17 Archeologische vastlegging binnen werk 13e-eeuwse torenschil

Een belangrijk aandachtspunt is het beschermen van het oorspronkelijke 13de-eeuwse muurwerk tegen inwateren (en in de winter tegen vorstinwerking). Het afdekken van het overgebleven 13de-eeuwse metselwerk zou een optie kunnen zijn. Hierbij dient in acht te worden genomen dat het huidige ruïne-beeld niet teveel wordt aangetast. Een andere oplossing kan worden gezocht in het zodanig afdekken van het muurwerk waardoor rechtstreekse neerslag op het oude werk voorkomen wordt.

De bovenzijde van de waterpoorttoren is nu afgedekt door een 19de-eeuwse rollaag. Deze bovenzijde geeft een nogal recht en strak beeld. Besloten is om de rollaag te verwijderen en de bovenzijde van het 13de-eeuwse werk op te zoeken, met behoud van een dunne offeringslaag in jonger metselwerk. Hierbij blijft uiteraard de 19de-eeuwse schil aan de buitenzijde tot die hoogte bewaard. Het idee is dat de toren hiermee aan de bovenzijde een wat minder strakke beëindiging krijgt, waardoor het duidelijk is dat dit niet de oorspronkelijke beëindiging van de toren is. Het 13de-eeuwse metselwerk aan de binnenzijde blijft zoals het is en wordt slechts geconsolideerd.

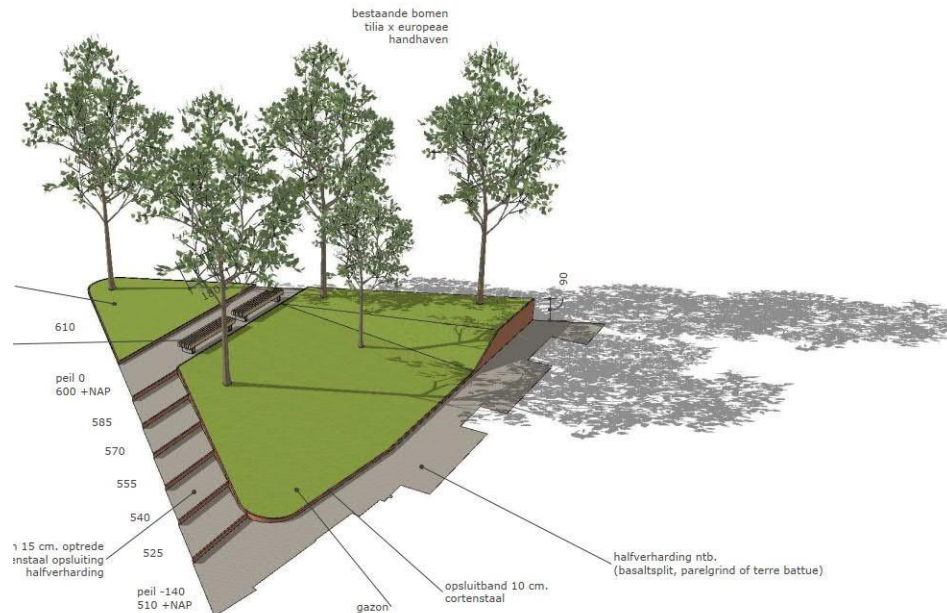
Figuur 18 Te restaureren/consolideren 13e-eeuws metselwerk

Het ontwerp van het park

Het nieuwe Herman Moerkerkpark is in feite de oude tuin van de Regentenkamer. Door de hoge muur eromheen was deze tuin eerder niet waar te nemen of te betreden vanaf het openbaar gebied. In het ontwerp voor het park wordt de recente tuinmuur die op de voormalige kademuur van de Marktstroom staat tot op maaiveld afgebroken. Daardoor opent het park zich hier voor de bezoeker. De middeleeuwse kavelmuur langs de parkeergarage Tolbrug wordt verlaagd tot op het historische materiaal en gerestaureerd. Daardoor vormt deze een borstwering waaroverheen het nieuwe park zichtbaar is.

De 13de-eeuwse stadsmuur staat zo'n 90 cm. lager dan het huidige maaiveld. Het park is daarom vormgegeven als een talud, vanaf de zuidzijde waar het park zich opent naar de voet van de 13de-eeuwse stadsmuur. Het park is als het ware een klein amfitheater, waar de stadsmuur het toneel vormt. Bovenaan het talud worden twee banken geplaatst. Door verlichting onder de banken wordt de

tuin aangelicht. Via een 6-tal treden kan de bezoeker afdalen in het park, naar de stadsmuur en de toren van de Waterpoort. Via een pad, voor de stadsmuur langs, kan ook de veldzijde van de muur worden bereikt en de tuin aan de voet van de Regentenkamer met het opengelegde deel van de Grootte Stroom. Dit deel van het park kan na zonsondergang worden afgesloten middels een poort in het verlengde van de stadsmuur.

Figuur 19 Impressie van parkinrichting, gezien vanaf fictief standpunt op de waterpoorttoren

Als tegenwicht van de zware stenen stadsmuur en de forse toren van de Waterpoort, wordt het park in materialisering zo terughoudend mogelijk vormgegeven. De paden zijn van halfverharding, treden en opsluitingen van de plantvakken zijn van dun staal. De grote plataan en de lindes langs de middeleeuwse kavelmuur worden gehandhaafd, een drietal nieuwe bomen wordt toegevoegd. Door de zo groot mogelijke oppervlakte beplanting, de halfverharding en de bomen wordt maximaal tegemoet gekomen aan de gemeentelijke ambitie om de binnenstad te vergroenen en klimaatbestendig te maken (zowel tegen hittestress in de binnenstad als wateroverlast tgv. zware regenbuien).

Beheeraspecten

Het planteam weegt de functionaliteit en materialisering van het Herman Moerkerkpark af tegen de beheeraspecten. In verband met het fragiele en transparante karakter van de eigentijdse toevoeging raadt het planteam het toegankelijk maken van de nieuwe constructie sterk af. Om enige mate van toegankelijkheid op een veilige manier te bereiken zouden er teveel aan trappen, hekwerken, afscheidingen, verzwaarde constructies etc. gemaakt moeten worden, die het transparante en open karakter van de plek teniet doen. Het planteam adviseert om een andere plek te kiezen waar uitzicht mogelijk is. Dit valt buiten de projectscope.

Afbeeldingenverantwoording

- Historische foto's: collectie afdeling Erfgoed, 1900- 1980
- Luchtfoto plangebied, GEOweb Gemeente 's-Hertogenbosch, 2019
- Schetsen ter onderbouwing gebiedsvisie: architectenbureau H. van Heeswijk, 2020
- Impressie reconstructie stadsmuur: architectenbureau H. van Heeswijk, 2019
- Projectlocatie met aansluitend zwerfgebied Gasthuiskwartier: VOF Gasthuiskwartier, 2019
- Sketch-up impressies historische weergave waterpoort: afdeling Erfgoed, 2019
- Sketch-up impressies inrichtingsplan: afdeling Leefomgeving, 2019 – 2020
- Recente foto's archeologisch onderzoek: afdeling Erfgoed, 2019
- Rapportage archeologisch onderzoek: Bureau BAAC, in opdracht van Afdeling Erfgoed, 2019